

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ



Илимий-методикалық журнал

2023

6/2-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

6/2-сан 2023

декабрь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириуі Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Мавлюда АЧИЛОВА
Нуриддин АЧИЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Мехри НАРБАШЕВА
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Шахсанам МАТУПАЕВА

Лобар МУХТОРОВА
Камаладин МАТЯКУБОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Сайёра РАХМОНОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Гулноз ТУРАЕВА
Гулмира ТОЖИБОЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Дилбар ҚАРШИЕВА
Вохид КАРАЕВ
Дилбар ҚОДИРОВА
Ризамат ШОДИЕВ
Абдушукур ШОҒҚОРОВ
Дилфуза ШАББАЗОВА
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ



МАЗМУНЫ

ТИЛ ХАМ ЭДЕБИЯТ

Qudaybergenova G. Tólepbergen Mátmuratov shigarmalarinda qollanilgan sintaksislik takirarlari	7
Shoynazarova V.X. Ingliz tili o'qitish metodikasi: samarali usullar va strategiyalar	11
Azimova Sh.A. Nofilologik talabalarga ingliz tili o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish	19
Isaqov Z.S. Badiiy matnning lisoniy tahlil tamoyillari	26
Хосилова Ф.Р., Калинина О.Н. Исторические предпосылки формирования профессиональной речи студентов-филологов	32
Алимов Ф.Ш. Сущность понятий "Письмо" и письменной речи в условиях цифровизации образовательного пространства ВУЗа	38
Qodirova G.T. The role of agrobiological terms in teaching english to agricultural students	45
Majidova Z.A. The pragmatic system of directive speech acts in English language	49

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Tilegenov A.T. Yoshlarda milliy istiqloql g'oyasini shakllantirishda xalq og'zaki ijodidan foydalanishning ijtimoiy-pedagogik mohiyati	54
Karimova M.M. Inson ma'naviy-axloqiy immunitetni shakllantirishda professionalizmning darajalari va bosqichlari	66
Салиев У.Х. Жиноятчилик тушунчаси, унинг моҳияти ва ёшлар дунёкарашига таъсири	73
Ibragimova X.X. Harbiy xizmatchilar va ularni oila a'zolarining ijtimoiy - etnopsixologik moslashuv omillari	78
Jurayev B. Talabalarning jismoniy faolligini oshirish texnologiyalari	83
Abduraximova T.A. Bolonya kelishuvi qoidalarini joriy etish bo'yicha xorijiy tajriba	88
Novshadbekova D.Z. Tarbiyaning inson kamolotidagi ahamiyati	96
Bazarov X.N. Kasbiy identifikatsiya o'z-o'zini toifalash sifatida	102
Ergasheva M.A. Tarixiy bilim orqali talabalarining ijtimoiy faollik kompetensiyalarini takomillashtirish	107
Negmatova A.M. Talabalarda o'rganish strategiyasini rivojlantirishning amaliy yondoshuvlari va texnologiyalari	113
Курбаниязова З.К. Педагогика олий таълим муассасаларида педагогик туркум фанларни ўқитиш методикасини такомиллаштириш	120
Isaboyeva D. Z. Ta'lim tizimida yosh avlodni tarbiyalashdagi pedagogik-psixologik aspektlar	125
Ochilov Ya. S. Imom Abu Homid G'azzoliy ilmiy merosi vositasida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning psixologik-pedagogik xususiyatlari	131
Sultanova A.M. Fanlarda integratsiyalashgan pedagogik jarayonlarning mantiqiy asoslari	137
Sattorova D.D. Umumta'lim muassasalarining innovatsiyalarni qabul qilish va joriy etishga tayyorligining asosiy xususiyatlari	141
Xujaqulov A. X. Muhandislik yo'nlishi talabalarini pedagogik faoliyatga tayyorlashni metodologik asoslari	146
Rakhmonova D.S. Talabalarda kreativlik qobiliyatlarini interfaol metodlar asosida rivojlantirish	153
Xoliqulov B.J. Muhandislik masalalarni yechish orqali talabalarining dasturlash kompetentligini oshirish metodikasi	161
Atashov A.Sh., Arepbaeva F.A., Shukurlaev M.N. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirishning ilmiy-nazariy asoslari	167
Ibadullayeva N.E. Tasviriy san'at ta'limida talabalarining badiiy – ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish	173
Abdullayev A.Q. G'arb mamlakatlarida o'qituvchilarni kasbiy tayyorlash masalalari	180
Abdullayev A.Q. Ta'limda shaxsga yo'naltirilgan va sinergetik yondashuvlardan kompleks foydalanish shartlari	186



UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA GEOMETRIYANI O'QITISHNING ME'YORIY OMILLARI

Narimbetova Z. A.

*Чирчиқ давлат педагогика университети
педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), dotsent v.b.*

Tayanch so'zlar: ta'lim, maktab, fan, Geometriya, o'quv, bilim, o'quvchi, o'rganish, o'zlashtirish.

Ключевые слова: образование, школа, наука, Геометрия, учеба, знание, ученик, обучение, освоение.

Key words: education, school, science, Geometry, study, knowledge, student, learning, mastering.

Mamlakatimiz umumiy o'rta ta'lim tizimida STEAM xalqaro ta'lim dasturi va baholash standartlarini joriy etish asosida tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika fanlarini uug'un o'qitish orqali o'quvchilarni mustaqil hauotga tauuorlash, ularda tizimli tahlil hamda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish vazifalari belgilab berildi. Bu borada matematika turkumidagi fanlarni o'qitish texnologiyalarini takomillashtirish orqali o'quvchi shaxsining matematik va geometrik kompetensiyalarini umumiy o'rta ta'lim bosqichida rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasining 2022-2026 uillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston strategiyasida umumiy o'rta ta'lim tizimida matematika turkumiga kiruvchi fanlarni chuqurlashtirilgan tarzda o'qitish, uoshlarning matematik va geometrik qobiliyatlarini rivojlantirish orqali mamlakatda ilm-fanga tauangan innovatsion iqtisodiyotni tarkib toptirish vazifalarini amalga oshirishga alohida e'tibor berildi. O'zbekiston Respublikasining 2022-2026 yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston strategiyasi"da farovon hayot, inson qadrlanadigan jamiyat va xalqparvar davlatni barpo etishda ilm-fanga asoslanish asosiy vazifa sifatida belgilangan. Shu jihatdan umumiy o'rta ta'lim maktablarida Matematika turkumidagi, jumladan, Geometriya fanini o'qitishning metodikasini yangilab borish, rivojlantirish va bu jarayonga yangi asosdagi metodikalarni joriy etish dolzarb bo'lib turibdi. Mazkur



masalalar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-maydagi PQ-4708-son "Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bilan tasdiqlangan "2020-2023 yillarda O'zbekiston Respublikasida Matematika fanlari bo'yicha ta'lim sifatini yaxshilash, ilmiy-tadqiqotlarning natijadorligini va amaliy ahamiyatini oshirishning maqsadli Dasturi"da ham belgilangan. Shu sababli umumiy o'rta ta'lim maktablarida Geometriya fanini o'qitish metodikasini zamonaviy talablar darajasida rivojlantirish dolzarb bo'lib turibdi. Bu o'rinda e'tiboringizni ana shu masalaning me'yoriy faktorlari tahliliga tortamiz.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida Geometriya fanini o'qitishning me'yoriy faktorlari deganda quyidagilar nazarda tutiladi:

- mazkur fanni o'qitish bo'yicha davlat ta'lim standartlari va malaka talablari, o'quv reja, dastur va darsliklari;
- ushbu fanni o'qitishning an'anaviy va noan'anaviy metodlari hamda texnologiyalari;
- bu fanni o'qitish metodikasini rivojlantirish bo'yicha milliy va xalqaro ilmiy-tadqiqotchilik tajribalari;
- fanni o'qitish bo'yicha tajribali o'qituvchilarning individual metodlari.

Umuman, umumiy o'rta ta'lim maktablarida Geometriya fanini o'qitish bo'yicha davlat ta'lim standartlari va malaka talablari xalqaro ta'lim dasturlari hamda standartlari darajasida ishlab chiqilmoqda. Bu boradagi tasdiqlangan me'yoriy hujjatlar. Shu jihatdan bizning fikrimizcha, 10-11 sinflar Matematika turkumidagi o'quv fanlari, jumladan, Geometriya fani bo'yicha yangi davlat ta'lim standartlari va malaka talablarini ishlab chiqishda quyidagi ikki muhim hujjatga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi:

a) O'zbekiston Respublikasi Milliy malakalar ramkasi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 15-maydagi 287-sonli qarori bilan tasdiqlangan mazkur hujjatda malakalar ramkasi (qat'iy doirasi) belgilab qo'yilgan. Shu jihatdan umumiy o'rta ta'lim maktablarida Geometriya fanini o'qitish bo'yicha davlat ta'lim standartlari va malaka talablarining yangisini yaratishda ushbu malaka talablari ramkasida belgilab qo'yilgan quyidagilarga asoslanish kutilgan samarani beradi:

1) bilimlar majmuini berish:

- taqdim etilayotgan ma'lumot va axborotlarning haqqoniyligi;
- taqdim etilayotgan bilimlarning innovatsiyaviyligi;
- nazariy va amaliy bilimlarning uyg'unligi.

2) mahorat va ko'nikmalar:

- kasb vazifalarini bajarishning ko'p variantga egaligi va ularning amaliyot bilan bog'liqligi;



- muayyan fan bo'yicha noaniqlik va murakkablikning muntazam bartaraf etib borilishi.
- 3) kompetensiyalar:
 - mustaqil ijro intizomiga ega bo'lish;
 - o'z bilimi va ko'nikmalarini amaliyotda qo'llay olish;
 - ko'nikma va malakalarni shakllantirishda zamonaviy yondashuvlarga asoslanish.

E'tibor berilsa, mazkur ko'rsatmalar yangidan shakllantiriladigan umumiy o'rta ta'lim maktablarida Geometriya fanini o'qitish bo'yicha davlat ta'lim standartlari va malaka talablarining negizlari sifatida qabul qilinishi mumkin.

b) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-maydagi "Matematika sohasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. Mazkur qarorda Matematika turkumidagi, jumladan, Geometriya fanini umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitish uchun belgilanadigan davlat ta'lim standartlari va malaka talablari bo'yicha muhim vazifalar qo'yilgan. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat bo'lib, Geometriya fanini o'qitish bo'yicha davlat ta'lim standartlari va malaka talablarida aks etishi maqsadga muvofiq bo'ladi:

- 10-11 sinflarda Geometriya fanini o'qitishda mavzular bo'yicha to'liq uzviylikni ta'minlash;
- ta'limning mazkur bosqichida Geometriya fani bo'yicha beriladigan o'quv materiallarining o'quvchilarning qulay o'zlashtirishi, qiziqish bilan munosabatda bo'lishi va mavzular bo'yicha aniq ko'nikmalarga ega bo'lishiga yo'naltirilishi;
- mazkur fanni o'qitishda umumiy o'rta ta'lim maktabi va oliy ta'lim muassasasi hamkorligi mexanizmlariga tayanish;
- 10-11 sinflarda Geometriya fani vositasida o'zlashtiriladigan bilim, ko'nikma va malaka kompetensiyalari ko'lamini aniq belgilab qo'yish;
- ushbu fan bo'yicha o'quvchilarning o'zlashtirganlik darajasini baholashning mutlaqo yangi tizimini ishlab chiqish.

Bularning barchasi Geometriya fani bo'yicha ishlab chiqiladigan yangi asosdagi davlat ta'lim standartlari va malaka talablarini xalqaro ta'lim dasturlari talablari asosida yaratish imkonini beradi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikai Xalq Ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-sonli farmoni.
2. Narimbetova Z.A. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida axborot-kommunikatsion texnologiyalari asosida o'quvchilarning geometrik kompetensiyalarini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida // "Mug'allim ham yzliksiz bilimlendirio". Ilmiy-metodik jurnal. – Nukus. №1/3 (aprel). 2023.



3. Narimbetova Z.A. Geometriya fanini o'qitishning axborot-kommunikatsion masofaviy ta'lim metodi // "Ekonomika i sotsium". Ilmiy-metodik jurnal. – M., №12(91). 2021, 1125-1134 str.
4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Yoshlar-2030" xalqaro dasturi. // WWW.ziynet.
5. <https://www.markaz.tdi.uz>
6. <https://t.me/milliymarkaz>
7. <https://www.uzedu.uz>

РЕЗЮМЕ

Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida Geometriya fanini o'qitishning me'yoriy faktorlari to'g'risida fikr yuritilgan va tavsiyalar bildirilgan.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются нормативные факторы преподавания геометрии в общеобразовательных школах и даются рекомендации.

SUMMARY

The article discusses the normative factors of teaching Geometry in general secondary schools and gives recommendations.